



8. Махмутова М.В., Давлеткиреева Л.З. Инновационный подход к технологии подготовки ИТ-специалиста в университете. Вестник московского университета. М.: Изд-во Московского государственного университета. 2013. Вып. 2. С. 103–116.

9. Міхненко Г.Е. Формування інтелектуальної мобільності майбутніх інженерів в умовах освітнього середовища технічного університету: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2016. 245 с.

10. Равчина Т.В. Організація взаємодії студентів з освітнім середовищем у вищій школі. Вісник Львівського університету. Серія «Педагогічна». 2005. Вип. 19. С. 3–16.

11. Слободчиков В.И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры. Новые ценности образования: Культурные модели школ. М., 1997. С. 177–184.

12. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. М.: Смысл, 2001. 365 с.

УДК 378.116:372

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Загорулько М.О., аспірант
кафедри теорії та історії педагогіки
Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті подано результати аналізу психолого-педагогічної літератури та розкрито окремі погляди науковців на зміст і сутність дослідницьких умінь учителя початкової школи.

Ключові слова: дослідницькі вміння, дослідницькі вміння майбутніх учителів початкової школи, структура дослідницьких умінь.

В статье представлены результаты анализа психолого-педагогической литературы и раскрыты отдельные взгляды ученых на содержание и сущность исследовательских умений учителя начальной школы.

Ключевые слова: исследовательские умения, исследовательские умения будущих учителей начальной школы, структура исследовательских умений.

Zahorulko M.O. THE ANALYSIS OF THE STRUCTURE OF RESEARCH SKILLS OF THE PRIMARY SCHOOL TEACHER

The article presents the results of the analysis of psychological and pedagogical literature and reveals the personal points of view of the scientists on the content and essence of the research and diagnostic skills of the elementary school teacher.

Key words: research skills, research skills of the future primary school teachers, structure of the research skills.

Постановка проблеми. В умовах зростання темпів науково-технічного прогресу неможливо обмежуватись тільки вирішенням завдання управління засвоєнням знань, необхідно також розкрити додаткові резерви управління розвитком творчого потенціалу особистості. Розвиток дослідницьких умінь – це більш складне педагогічне завдання, ніж формування знань законів, теорій тощо.

Згідно із цим дослідницька діяльність і в соціальному, і в науковому сенсі набуває дедалі більшого значення, стає однією із центральних сфер людської діяльності, а тому проблема збільшення ефективності управління дослідницькою діяльністю та цілеспрямованого розвитку дослідницьких умінь стає однією із центральних наукових і практичних проблем.

Постановка завдання. Мета статті – уточнити поняття «дослідницько-діагностичні вміння» та проаналізувати структуру дослідницько-діагностичних умінь майбутнього вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз психолого-педагогічної літератури й дисертаційних досліджень свідчить про те, що дослідницькі вміння набуваються шляхом залучення студентів до самостійних і безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки предметів і явищ дійсності, роблять висновки, пізнають закономірності.

Так, В. Базелюк визначає дослідницькі вміння як здатність усвідомлено здійснювати дії з пошуку, відбору, переробки, аналізу, створення, проектування та підготовки результатів пізнавальної діяльності, спрямо-



ваної на виявлення (створення, відкриття) об'єктивних закономірностей управління функціонуванням і розвитком загальноосвітнього навчального закладу [3].

Г. Гац діагностичні знання тлумачить як систему засвоєних понять із галузі теорії й практики діагностики, а вміння – як спосіб виконання дій, які забезпечують сукупність набутих знань та навичок у галузі діагностичної діяльності [4, с. 18].

С. Мартиненко зазначає: «Педагогові доводиться самостійно розв'язувати такі професійні завдання, які раніше не входили до його компетенції. Діагностування, прогнозування, проектування, розроблення авторських програм, оптимізація всіх аспектів навчально-виховного процесу стають одним зі складників педагогічної діяльності» [7, с. 50]. Діагностичні вміння виявляються в тому, що в процесі їх формування об'єднуються та систематизуються знання з різних галузей (психології, педагогіки, фізіології, теорії діагностики тощо). На етапі функціонування діагностичних умінь ці теоретичні знання переводяться в інструмент практичної діяльності.

С. Мартиненко до діагностичних умінь відносить вміння аналізувати, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розпізнаючи серед них випадкові та помилкові; моделювати й перетворювати моделі взаємодії, визначати мету та розробляти конкретні завдання діагностичного вивчення, підбирати діагностичні інструментарій, накопичувати й обробляти діагностичну інформацію, здійснювати самодіагностику тощо [8, с. 149].

Як зазначає М. Єрофеева, процес формування діагностичних умінь має охоплювати три аспекти, а саме формування знань теорії педагогічної діагностики, засвоєння знань технології проведення діагностичного дослідження та вироблення практичних дій [5, с. 45].

Г. Андреева визначила сутність поданих діагностичних умінь учителя початкової школи, а саме:

1) діагностичні вміння цілепокладання: переводити загальні цілі та завдання виховання в цілі й завдання діагностики; враховувати індивідуально-психологічні особливості кожного учня та всього колективу під час постановки завдань діагностування; чітко формулювати мету й завдання діагностики в усній і письмовій формі;

2) організаційні діагностичні вміння: планувати дослідження; залучати до нього колег, батьків, учнів, психолога, розподіляти між ними доручення з урахуванням індивідуальних особливостей і вмінь; застосовувати прийоми співробітництва в процесі

діагностики; забезпечувати всіх суб'єктів роботи методичними матеріалами (програмами, методичками, бланками, формами фіксації тощо); регулювати, координувати процес дослідження, визначати терміни, етапи роботи, здійснювати облік усієї отриманої інформації; доводити інформацію до всіх зацікавлених осіб, забезпечуючи дотримання норм етики;

3) практико-діагностичні вміння: спостерігати педагогічні факти, явища, процеси; вивчати документацію, результати діяльності дітей; проводити усні й письмові опитування; обирати діагностичні методи та методики, адекватні поставленим завданням; інтерпретувати одержані дані точно, повно, логічно, об'єктивно, послідовно; адаптувати опубліковані в літературі діагностичні методики відповідно до віку дітей; фіксувати інформацію під час діагностування;

4) оціночно-аналітичні діагностичні вміння: виокремлювати суттєві ознаки із загальної картини досліджуваного процесу; визначати подібність і відмінність у подібних явищах; групувати факти, властивості, явища за однією з ознак; класифікувати й узагальнювати результат первинних спостережень; обробляти інформацію;

5) прогностично-конструктивні діагностичні вміння: складати програми та методики дослідження молодших школярів; виділяти критерії та показники розвитку учнів; використовувати результати діагностування в процесі планування навчально-виховної роботи; прогнозувати розвиток особистості дитини; конструювати педагогічну діяльність на основі діагностики й самодіагностики; розробляти форми обліку інформації (анкети, опитувальники тощо); на основі отриманої інформації створювати практичні рекомендації для педагогів, батьків, дітей [2].

На думку В. Литовченко, дослідницькі вміння є сукупністю систематизованих знань, умінь і навичок особистості, поглядів та переконань, які визначають готовність студента до творчого пошукового вирішення пізнавальних завдань. Вона поділяє дослідницькі вміння на такі групи:

1) операційні дослідницькі вміння, до яких відносять розумові прийоми й операції, що використовуються в дослідницькій діяльності (порівняння, аналіз і синтез, абстрагування та узагальнення, висунення гіпотези, зіставлення);

2) організаційні дослідницькі вміння, які включають застосування прийомів організації в науково-дослідній діяльності, планування дослідної роботи, проведення самоаналізу, регуляцію власних дій у процесі дослідницької діяльності;



3) практичні дослідницькі вміння, які охоплюють опрацювання літературних джерел, проведення експериментальних досліджень, спостереження фактів і подій та обробку даних спостережень, упровадження результатів у практичну діяльність;

4) комунікативні дослідницькі вміння, що передбачають застосування прийомів співробітництва в процесі дослідницької діяльності для здійснення взаємодопомоги, взаємоконтролю [7].

Для нашого дослідження важливою є класифікація О. Чугайнової, яка виокремлює п'ять груп дослідницьких умінь:

1) операційно-гностичні – розумові прийоми та операції дослідницької й пізнавальної діяльності (порівняння, аналіз і синтез, абстрагування та узагальнення, висунення гіпотези, порівняння, узагальнення тощо);

2) інформаційні – вміння працювати з різними джерелами інформації, представляти ідеї й результати діяльності у вигляді моделей, схем, графіків;

3) конструктивно-проектувальні – вміння застосовувати прийоми самоорганізації, планування в науково-дослідницькій або навчально-дослідницькій діяльності, проводити самоаналіз і самоконтроль, регулювати свої дії в процесі вирішення дослідницьких завдань;

4) діагностичні – вміння застосовувати комплекс методів дослідження, спрямований на вивчення індивідуальних особливостей учнів і колективу, їх досягнень та виявлення труднощів; вміння проводити педагогічний експеримент, спостерігати й оцінювати факти, події, обробляти емпіричні дані, що отримані за допомогою різних способів дослідження;

5) комунікативні – вміння здійснювати спільні дослідження, застосовувати прийоми співпраці в процесі дослідницької діяльності, здійснювати взаємодопомогу, взаємоконтроль, грамотно й обґрунтовано в межах наукової етики публічно представляти результати індивідуальної та спільної дослідницької діяльності [9].

В. Андреев, характеризуючи дослідницькі вміння, виділив такі чотири групи:

1) операційні, до яких віднесено вміння спостерігати, порівнювати, аналізувати, синтезувати, абстрагувати, узагальнювати, структурувати й систематизувати матеріал, класифікувати, виділяти головне, застосовувати аналогію, робити індуктивні та дедуктивні висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, застосовувати знання й вміння в новій ситуації, висувати гіпотезу, виявляти проблему, бачити різні підходи до її вирішення та знаходити опти-

мальний спосіб її розв'язання, прогнозувати й оцінювати результат;

2) технічні, які охоплюють вміння працювати з літературою;

3) організаційні, що включають вміння визначати мету й завдання дослідження, вибирати найбільш ефективні методи дослідження, здійснювати самоконтроль і саморегуляцію дослідницької діяльності, перебудовувати свою діяльність у разі потреби, аналізувати та контролювати результати своєї діяльності з метою її вдосконалення;

4) комунікативні, що передбачають вміння викладати свої думки, вести дискусію, відстоювати свої позиції, застосовувати прийоми співпраці в процесі дослідницької діяльності, виступати з повідомленням про результати дослідження [1].

В. Базелюк, спираючись на такі види дослідницької діяльності, як фундаментальні та прикладні дослідження, цілеспрямований пошук, експериментальна перевірка нового педагогічного досвіду, упровадження інновацій у роботу навчального закладу, виділяє такі 7 груп дослідницьких умінь:

1) аналітико-синтетичні – аналізувати, синтезувати інформацію; виокремлювати головне; описувати явища (процеси), порівнювати;

2) інформаційні – здійснювати бібліографічний пошук; працювати з письмовими джерелами, а також реальними об'єктами як джерелами інформації; обробляти дані наукових досліджень та оформлювати їх у вигляді проекту, концепції діяльності, програми розвитку навчального закладу, наукового звіту, доповіді, статті тощо;

3) спеціальні – обґрунтовувати актуальність обраної проблеми; визначати тему й мету дослідження, об'єкт і його предмет; формулювати гіпотезу та завдання дослідження; моделювати, прогнозувати й проектувати реалізацію нової ідеї; вибирати критерії для оцінки та оцінювати результативність управлінських, педагогічних проєктів та інновацій;

4) комунікативні – використовувати сучасні форми й методи комунікації (робота в команді, дослідницький проєкт); здійснювати співробітництво в процесі дослідницької діяльності;

5) прогностичні – прогнозувати на основі екстраполяції майбутній стан справ; проектувати те, чого необхідно досягти колективу в конкретному майбутньому; здійснювати перспективну візуалізацію як наявних можливостей, так і тих, які можуть з'явитися; планувати власну дослідницьку діяльність; складати програму експериментальної роботи;



6) креативні – генерувати ідеї, висувати гіпотези; переносити знання й уміння в нову проблемну ситуацію; виявляти протиріччя, переборювати інертність мислення;

7) рефлексивні – рефлексувати підстави власної діяльності, труднощі в дослідницькій діяльності як відсутність чи неадекватність засобів, що застосовуються, а також результати дослідницької діяльності [3].

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що дослідницькі вміння не виділяються як клас чи група, оскільки вони самі є сукупністю вмінь і розглядаються як такі, що включають взаємозалежні та взаємопов'язані компоненти, зокрема такі:

– мотиваційний (потреби, мотиви, ціннісні орієнтації);

– гностичний (сукупність необхідних знань і понять);

– орієнтувальний (виявлення потреби в розв'язанні дослідницьких завдань, постановка мети, планування її досягнення, підбір методів виконання дослідницьких дій, оцінка результатів);

– операційний (уміння, навички застосовувати дослідницькі методи).

До перспектив подальших розвідок дослідження окресленої проблеми вважаємо за доцільне віднести розроблення методичних рекомендацій для вчителів початкової школи щодо формування в них дослідницьких умінь.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреев В. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности. М.: Высшая школа, 1981. 240 с.

2. Андреева Г. Подготовка студентов педвузов к профессионально-диагностической деятельности: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Чебоксары, 2003. 223 с.

3. Базелюк В. Формування дослідницьких умінь керівників загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук; Університет менеджменту освіти АПН України. К., 2008. 20 с.

4. Гац Г. Методика формування діагностичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. Х., 2010. № 3. С. 18–20.

5. Ерофеева М. и др. Педагогическая диагностика воспитания школьников. Балашов: БГПИ, 2001. 99 с.

6. Коржова Л. Диагностика рівнів готовності студентів до проведення педагогічних досліджень: методичні рекомендації. Кривий Ріг: КЕІ, 1999. 87 с.

7. Литовченко В. Формирование исследовательских умений студентов педагогических специальностей университета средствами НИР: дисс. ... канд. пед. наук. Минск, 1990. 197 с.

8. Мартиненко С. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія. К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2008. 434 с.

9. Чугайнова О. Формирование исследовательских умений студентов в учебной деятельности. Материалы научно-практической конференции «VI Знаменские чтения» (4 марта 2007 г.). URL: <http://www.sever.eduhmao.ru/var/db/files/15654.chugajnova-o.doc>.